

ŽEMAITIŠKA RAŠTA KELS

ŽELVĪTĒ JURGA

Žemaitiu tarmiū ēr puotarmiu puoseliejēms – vēina iš svarbiausu žurnala „Žemaitiu žemē“ redakcējēs veikluos sritiū. Tēik leidnē pērtmaka laikraštē „A mon sakā?“ poslapiūs, tēik ēr žurnalē „Žemaičių žemē“ bova ēr ir spausdēnamē tekstā žemaitiu kalbo. Kuoks bova tas rašītēnē žemaitiška žuodē kels? Daug tou temo jau ir rašīta, bet, mēslējem, nebus pruo šali tou dar karta prisimintē. Tam ir ēr gera pruoga – mes jau unt Tarmiū metu slēnkstē.

1989 metās ikūros Žemaitiu kultūras draugējē, anuos žmuonēs dēdēlē daug diemesē pradiejē skērtē gimtuosēs žemaitiu kalbuos sogroužēnēmou i viešouji givenēma ēr žemaitiškā spaudā. Tēp jau išējē, ka tēms, katrēi jiemies tuo darba, prisēējē dveratī vuos ne ēš naujē ēšradēnietē. Idiejē pradietē leistē Žemaičių kultūras draugējēs laikrašti žemaitiu kalbo 1991 m. kēla i Palonga iš Skouda parsēkielosē giventē žurnalistē Mukienē Danutē. Ana, padedama kētū Palonguos žemaitiu, 1991 m. balondē 20–21 dēinuom i Palanguos puoēlsē nomus „Rugielis“ i pasētarēma sokvēitē žemaitius žurnalistus, kalbininkus, Žemaitiu kultūras draugējēs aktīva. Tamē pasētarēmē bova eilini karta patvērtinta, ka laikraštē Žemaitiu kultūras draugējē rēk, kad būtom gerā, je anou leistom žemaitiu kalbo ēr ne bile kāp, vo pagal žemaitiu kalbininku soriedītas naujēs žemaitiškas rašības taisīklēs. Anas sorēktavuoētē bova pavesta tamē pasētarēmē dalīvavosēm ēr pranešēma aple Žemaitiu tarmē itaigē parkaitiosēm iš Skouda rajuona kēlosem Šiauliū universiteta kalbininkou dr. Pabriežā Jūzapou. I pagelba anam atējē bovēs anou diestītuos, tuometinis Vilniaus universiteta puofesuorios Gērdienis Aleksēndra (1937–2011). Pu tuo pasētarēma par kelis mieneisus tēi patarēmā (Juozas Pabrēža. „Žemaičių rašybos patarimai“, 1991) bova parēngtē spaudā ēr išleistē. 1998 m. anus dr. J. Pabriežā ēr prof. A. Girdienis dar kēik pataisē. Tumēt „Žemaitiu žemēs“ žurnala redakcējūo spaudā parengta knīngelē naujo pavadēnēmo „Žemaičių rašyba“ bova išleista Šiauliūs. Vēinamē iš dr. J. Pabriežā adresoutu laiškū tās metās prof. A. Girdienis rašē:

„Mielasis Juozai,

dovanok, kad daug su Tavim nesitaręs kiek patvarkiau tuos rašybos patarimus. Mukienė užspėitė į kampa – ir neradau išeities.

Darbas pirmiausia Tavo, todėl taisyk, braukyk, mėtyk viską, kas tik Tau atrodys nenaudinga ar nereikalinga. Kai kur aš gal tikrai susismulkinau – bet taip norėjosi, kad mūsų kalba rašiniuose atrodytų kuo autentiškesnė, kuo tikresnė.

Eilėraščiai paimti beveik atsitiktinai; jų gal per daug. Kategorishi-

Žemaitiu kalbuos tirēnietuos ēr puoselietuos puof. Girdienis Aleksēndra (1937–2011). Valuckienēs Virginējēs portēgrāpējē

kai ginčiau tik J. Kubiliaus ir P. Genio eiles – vietoj likusių gali būti ir visai kitos. [...]

Savavališkai įdėjau Čiurlionienės gabaliuką ir Grinaveckio tekstą. Pirmąjį pats buvau gana smulkiai suredagavęs, antrasis gerai atstovauja varniškiams. Jeigu ir nepatiks, gal palikim? Dar kartą sakau – su eilėraščiais gali daryti ką nori. [...]

1998-03-05
Aleksas G.“

1998 m. išleistas kniėngelēs „Žemaičių rašyba“ pratarmie J. Pabriežā ēr A. Girdienis raša:

„Nuo pirmųjų „Žemaičių rašybos patarimų“ pasirodymo praėjo dar ne taip daug metų, bet jau galime džiaugtis, kad sėkla, pasėta ta knygele, krito į gerai parengtą dirvą. Kelerius metus ėjo žemaičių laikraštis „A mon sakā?“, dabar turime puikų žurnalą „Žemaičių žemė“, žemaitiškai išspausdinta rimtų grožinės literatūros kūrinų – jų leidybą gražiai vainikuoja poezijos rinkinys „Sava muotinu kalbo“. Ar prieš kokį dešimtmetį galėjome ir pasvajoti, kad tiek daug žemaičių (šiek tiek gaila, kad beveik visi jie – šiaurės žemaičiai...) rašo eilėraščius – ir ne tik humoristinius, ne tik proginius – savo tikrąją gimtąją kalbą? O jeigu kuria kalba rašoma tikra poezi-

ja, tai geriausias įrodymas, kad tai kalbai lemtas ilgas ir gražus gyvenimas...

Rengdami šią naują „Žemaičių rašybos pamatų“ (jau ne „patarimų“, o „pamatų“) knygelę stengėmės atsižvelgti į visą patyrimą, sukauptą rengiant minėtuosius leidinius ir į kritines pastabas, pasakytas ir rašytiniu, ir gyvu žodžiu; bandėme, kiek pajėgėme, pasiremti ir savo pačių stebėjimais. Todėl šį kartą mėginame neapsiriboti vien „grynosios“ rašybos dalykais – stengiamės atkreipti skaitytojo (ir būsimą žemaičių rašytoją) akis ir į tuos fonetikos, fonologijos bei gramatikos, žodyno dalykus, kurie svarbūs žmogui, bandančiam rašyti žemaitiškai, bet specialiai nesigilinusiam į visokius smulkius gimtosios tarmės niuansus. Viliamės, kad tai tikrai padės pakelti žemaičių kalbos kultūrą ir paryškinti bei išsaugoti tos kalbos savitumą. Reikia gerai įsidėti į galvą: bendrinės kalbos teksto paraidžiui į jokią žemaičių šnektą neišversime – jie (jeigu geri) yra ir iš esmės turi būti kitokie!

Knygelės pabaigoje pridėdame rašybos pavyzdžių: Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės „pasipasakojimą“, keletą įprastinių tarmiųjų tekstų, užrašytų, kaip sakoma, „lauko sąlygomis“, geroką eilėraščių pluoštą. Romėnai sakydavo *Exempla trahunt* „Pavyzdžiai patraukia“ – tikėkimės, kad taip ir atsitiks.

Širdingai dėkojame leidinio iniciatorei ir visų žemaitiškųjų darbų *spiritus movens* – dvasiai judintojai – Danutei Mukienei, gyvu žodžiu daug gerų patarimų pasakiusiam rašytojui Romualdai Grauskai [...]. Baigti šią pratarmę norėtume prasmingais puikaus žemaičių poeto Prano Genio žodžiais:

Tvėrciau sospausk, žemaiti, ronkuo žombi ėr gėlė vaga ešvarik par sava šali...

Norėtume šiose eilutėse tik galininką *žombi* pakeisti į *žuodi*, bet tai jau būtų prieš autoriaus valią... Autoriai“

„Žemaičių rašyba“ (tuoks bova tėkrāsis naujųjų žemaitiu rašības pagrindū / pamatų pavadėnėms) bova išleistė ne tik atsķera kniģutė, bet ėr paskelbtė žornalė „Žemaičių žemė“, anuo leidiuju administroujemamė internetėnemė leidėnie „Žemaitija“ (žr. <http://www.samogit.lt/KALBA/raspamatai.lt.htm>). Ėr tēp anėi jau daug metu ĩr prieinamė vėsėms, kas tik žemaitiu rašība ĩduomaujės. Ėlgametė žornalė leidības praktika parudė, kad tēi patarėmā / pamatā ĩr dėdėlė naudingė ne tik rašont tekstus ĩvairiuom žemaitiu puotarniēm, bet ėr redagoujint anus. Redakcėjė tās patarėmās vaduovavuos leisdama žornalė, kėtus žemaitėškus leidėnius. Anū jau ĩr vėsa krūva:

RUDYS Edvards „Kuotrė“ (žemaitiška proza). Vilnius, 1996.

„Sava muotinu kalbo...“ (žemaičių poezijos rinktinė). Sodarė MUKIENĖ Danutė. Vilnius, 1998.

Igno Končiaus tautosakos užrašai. 1 sąsiuvinis. Sodarė Mukienė Danutė, MUKAITĖ Loreta. Vilnius, 1998.

Igno Končiaus tautosakos užrašai. 2 sąsiuvinis. Sodarė MUKIENĖ Danutė, MUKAITĖ Loreta. Vilnius, 1998.

DŽERVIENĖ Teklė. „Akmou so velnė piedo“. Vilnius, 2000.

RUDIS Edvards. „Sėmuona malūnā“. Vilnius, 2001.

Viktorija DAUJOTĖ [Viktorija DAUJOTĖTĖ]. „Balsā ūkūs“ / Balsai ūkuose“. Vilnius, 2010.

DŽERVIENĖ Teklė. „Žali žuolėlė“ (žemaitėškas kūribas rinktinė). Vilnius, 2011.

Viktorija DAUJOTĖ [Viktorija DAUJOTĖTĖ]. „Gīvenu vīna / Gyvenu viena“. Vilnius, 2012.

ŽEMAITIU RAŠĪBAS PAVĪZDĖ

J. Pabriežas ėr A. Gėrdenė kniģelie „Žemaičių rašyba“ ĩr išspausdinta nemažā žemaitėšku tekstu, katrėi paruoda, kāp praktėškā rėktom pritaitė kalbininku parėngtas žemaitėškas rašības taisiķlės. Tus pavīzdius pakartuotėnā skelbam ėr žornalė.

PRUOZA. PASAKOJĖMĀ

ŠIAURĖS ŽEMAITĖ

Keliuonė ĩ Šiaulius

Senuosės žemaitės pasėpasakoujėms

Kap aš atsėmėno ton keliuonė ĩ Šiaulius, moni šiorpolė nukrata. Vaziavuom vaziavuom dvė dėinė ėr bamaž dvė naktė, tik par patė tomsa pas žmuonis prisėglausdamis, ėr vės kelė, vės laukā, gėrė, kėimā ėr miestalė, jog kad dabar bėški jog būtom galiejė privazioutė ar Ringa, ar ėr pati Tieva švėntoji. Ėr kuoki tatā žigi rėkiejė pakeltė – vuo vės par ton bjaurībė gaidi! Jė, jė, nalabāsis kap kėrs ĩ aki mona Kazės Pronceliou – ėr pagadėna kažėkon. Vākūkstelis klīkė klīkė dvė nedielė, ėr šin tvieriem, ėr ton tvieriem, jau karštis bova ont vėsuos galvelės ontšuoķės. Ėr tvėlķitus siēmėnis tvieriem, ėr šalavėjuoms mazguojiem, – kas kon tik pasakė, kas kon tik ešmanė... Nieka nagelbiejė! Tad sakau sūnou: „Ėķiav, Kazėli, nedieliuos dėina pri prabaštelė, jog ons vės daugiau ešmana“.

Nuejiev. Daug žmuoniūm – balaukon, basiedi. Bet pasėsekė ėr vedom priėtė. Papasakoujiev, kāp atsėtėka. Vuo prabaštelis saka: „Jodo, – saka, – nieka kėta naėštāsisėtav, rėķ jodom vaziuotė ĩ Šiaulius, tēn ĩr dėdelis akiūm daktars, je, – saka, – ons kon padarīs, ta padarīs. Batvarstīdamis, – saka, – bi kon prasėmanė, jūs, – saka, – tik vāka galėt apjakintė ėr nalaiminga vėsam omžiuo padarītė!“ Tēp mon šėrdelė soskauda eš tuokė žmuogaus tuokius žuodius bagėrdont, ka sakau: „Vaziouķiav, Kazėli, ėr tėik.“ Žėnuoms, ons ne šiuo ne tuo, tik, saka, kaštous. Ėe pati nasenė pasėrinka, tėik pakasīnuoms ešlēduom, ėe, saka, apėnt... vuo prabaštelis saka: „Vuo kad vāks obago lėķs, kor anon kėši?!“ Tēp tatā ėr sotariem vaziuotė. Dabar prabaštelis prisėvedė Kazė pri sėinas, kor bova tuoks ešbraižīts puopierios prilėpīts, ėe, saka, tazgaties vėsė

(Nukelta ĩ 6 p.)